

ความเจ็บป่วย อำนาจ และปฏิบัติการของการแพทย์ชีวภาพ:

เรื่องเล่าจากโรงพยาบาลชุมชน

อติศักดิ์ จิ่งพัฒนาวดี

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กรกฎาคม 2548

ISBN 974-9888-70-7

ความเจ็บป่วย อำนาจ และปฏิบัติการของการแพทย์ชีวภาพ:
เรื่องเล่าจากโรงพยาบาลชุมชน

อติศักดิ์ จึงพัฒนาวดี

วิทยานิพนธ์นี้เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กรกฎาคม 2548

ISBN 974-9888-70-7

ความเจ็บป่วย อำนาจ และปฏิบัติการของการแพทย์ชีวภาพ:
เรื่องเล่าจากโรงพยาบาลชุมชน

อติศักดิ์ จิ่งพัฒนาวดี

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

ศาสตราจารย์ ดร. ยศ สันตสมบัติ

.....กรรมการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จามรี เชียงทอง

.....กรรมการ

นายแพทย์ ดร. โกมาตร จิ่งเสถียรทรัพย์

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

27 กรกฎาคม 2548

© ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กิตติกรรมประกาศ

แปลคดีที่เนื้อหาส่วนแรกสุดของวิทยานิพนธ์ภายใต้พื้นที่ของสิ่งที่เรียกว่ากิตติกรรมประกาศ กลับเป็นเนื้อหาส่วนสุดท้ายที่แทบทุกคน (รวมไปถึงผม) เขียนมันขึ้นเป็นครั้งสุดท้าย ตอนนี่ผมกำลังลงนิ้วบนแป้นคีย์บอร์ดค่อย ๆ เคาะมันขึ้นมาทีละคำ ท่ามกลางความรู้สึกแปลกๆ ด้านหนึ่งก็อึดอ้อมที่สุดท้ายแล้วงานชิ้นนี้กำลังจะจบลง (เสียที) แต่ในอีกด้านหนึ่งมันกลับคล้ายการละเลียดกินลูกชิ้นลูกสุดท้ายในชามถ้วยเดียวที่อุตสาห์เหลือไว้เพื่อเสพความอร่อย ที่อยากจะค่อยๆ กินไปที่ละนิดอย่างช้าๆ ด้วยกลัวว่ามันจะหมดลงรวดเร็วเกินไป

แปลคดีที่ภายใต้ปกสตีคำเคร่งขรึมที่ดูแสนจะน่าเกรงขามและเต็มไปด้วยกลิ่นอายของความ เป็นวิชาการของรูปเล่มวิทยานิพนธ์ กิตติกรรมประกาศซึ่งอยู่ส่วนแรกสุดของเล่ม กลับกลายเป็นพื้นที่เดียวที่ไร้ซึ่งความเป็นวิชาการอย่างที่สุด มีอิสระในการเขียนอย่างที่สุด และแปลคดีที่ภายใต้ ความเป็นอิสระที่น่าจะทำให้เราสามารถเขียนอะไรก็ได้ ที่ง่าย ๆ เร็ว ๆ ออกมา ผมกลับใช้เวลาเนิ่น นานในการคิดว่า ภายใต้อิสระที่ได้รับ—เราอยากจะบอกอะไร

แม้ว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้อาจดูคล้ายว่าผมจะเป็นผู้เขียนมันขึ้นเอง แต่ในความเป็นจริงแล้ว กลับไม่ได้เป็นเช่นนั้น เพราะแท้ที่จริงแล้วมันเกิดจากผู้คนมากมายที่ทำงานอย่างเหน็ดเหนื่อยเพื่อ ร่วมทำคลอดมันออกมา ขอขอบพระคุณอย่างสุดซึ้งต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ศาสตราจารย์ ดร. ยศ สันตสมบัติ – ความหวั่นเกรงสุดขีดที่เกิดขึ้นระหว่างการเคาะประตูห้องทำงานอาจารย์ครั้งแรกเพื่อเข้าไปปรึกษางาน มันแตกต่างจากความผ่อนคลายที่เกิดจากการไปเยี่ยมอาจารย์ที่บ้านใน ครั้งหลังสุดอย่างมากมาย ภายในระยะเวลา 3 ปีกว่าของการผจญภัยในพัฒนาสังคม อาจารย์ทำให้ ผมได้เรียนรู้มากมายอย่างแทบไม่น่าเชื่อ การทำทนาย ยั่วๆ และการตั้งคำถามของอาจารย์ กลายเป็น แรงผลักดันชั้นดีที่ทำให้งานชิ้นนี้เดินไปข้างหน้า ยามที่ผมคิดอะไรไม่ออกว่าจะทำอะไรต่อไปดี อาจารย์ยอมกระทั่งอ่าน field note และๆ ของผมเพื่อค้นหาทางที่จะช่วยให้ผมได้เดินต่อ จนถึงตอน อาจารย์ป่วยหนัก อาจารย์ยังอุตสาห์มีใจใช้ช่วงเวลาทีนอนอยู่ในโรงพยาบาลในฐานะครูเพื่อเก็บ เกี่ยวมุมมองที่น่ามาถกเถียงกับงานของผม ลืมเลือนแปลกปลอมที่เกิดขึ้นกับอาจารย์เป็นบทพิสูจน์ ว่าอาจารย์สุดยอดมากแค่ไหน ทั้งในแง่มุมมองของความเป็นครูและแง่มุมมองของความเป็นมนุษย์ที่เข้มแข็ง (ถึงอาจารย์อาจบอกว่า “ผมไม่ได้อยากจะพิสูจน์” ก็ตามที) และที่มากยิ่งขึ้นไปกว่าการเป็นผู้ให้ความรู้ และความท้าทายทางวิชาการซึ่งน่าตื่นตาตื่นใจ อาจารย์ยังเป็นแบบอย่างชั้นดีทั้งในด้านของ ความเป็นครู ครอบครัว และการใช้ชีวิต

ผมคิดว่าคำขอบคุณที่ยื่นเยื่อแค่ไหนก็คงไม่มีวันพอกับสิ่งที่อาจารย์ได้ทำ เพราะอาจารย์ เป็นครูที่ดีที่สุดคนหนึ่งในชีวิตการเรียนรู้ของผม

ขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จามะรี เชียงทอง ครูคนแรกที่ผมได้พบ ในชั้นเรียน พัฒนาสังคม และเป็นคนแรกที่สอนให้รู้จักกระบวนการทางปัญญาที่น่าตื่นตะลึง คือ การใส่ “ ” ให้กับ “การพัฒนา” และชี้ชวนให้เห็นสายตาแบบใหม่ที่เราน่าจะทดลองใช้ในการมองสิ่งต่างๆที่เราเคยยอมรับมันอย่างเชื่องๆและปราศจากการตั้งคำถาม จากชั่วโมงเรียนจนถึงวิทยานิพนธ์ มุมมองที่ละเอียดอ่อนที่อาจารย์ได้ให้เสมอมา รวมถึงกับงานชิ้นนี้ เป็นส่วนที่ผมไม่เคยได้นึกถึงมันมาก่อน

กรรมการสอบท่านสุดท้ายที่ท่านอาจไม่เคยรู้ตัวมาก่อนว่าท่านเป็นมากกว่าเสียยิ่งกว่า กรรมการสอบ -- นายแพทย์ ดร. โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ – นอกจากมุมมองอันแหลมคมที่สะท้อนออกมาจากการมีฐานที่มั่นคงทั้งด้านการแพทย์และมานุษยวิทยา ที่ทำให้ผมสำนึกถึงความไม่รู้อันไพศาลของตนเองแล้ว อาจารย์อาจไม่รู้ว่าการมีโอกาสได้ฟังการบรรยายของอาจารย์ที่โรงแรมเพชรงามในจังหวัดเชียงใหม่เมื่อราว 7 ปีที่แล้ว เป็นแรงบันดาลใจอันสำคัญยิ่งที่ทำให้ผมตั้งและสนใจกับสิ่งที่เรียกว่ามานุษยวิทยาการแพทย์ และเลือกก้าวเข้ามาสู่การเป็นนักเรียนอีกครั้งในที่สุด และเมื่อเริ่มเรียนก็ฝันไว้ว่าอยากจะให้อาจารย์มาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ของผม แล้วมันก็คุ้มค่าต่อการรอคอยจริงๆ

นอกจากนั้นคณาจารย์ในสาขาพัฒนาสังคมทุกท่านยังเป็นส่วนสำคัญในการบ่มเพาะมุมมองที่ประกอบขึ้นเป็นวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ไม่ว่าจะเป็นความคิดเชิงซ้อน การเชื่อมโยงความคิด การยกระดับและลดระดับทางนามธรรม กับดักความคิดแบบคู่ตรงข้าม รวมไปถึงการให้โจทย์ทอมเปเปอร์ที่แสนพิศดารของอาจารย์อานันท์ กาญจนพันธุ์ ที่ทำให้เรามองปรากฏการณ์ต่างๆด้วยสายตาที่เปลี่ยนไป ถึงแม้ว่าจะทำอะไรเราก็ไม่เคยคิดได้ซื่ออย่างสาแก่ใจของอาจารย์เสียที ความลุ่มลึกและการเคี้ยวกรำให้เราได้ฝึกฝนตัวเองอย่างหนักหน่วงจนเริ่มลุกขึ้นยืนและเดินเตาะเตาะได้เองของอาจารย์หนูนุ ปลูกฐา รัตนพลฤกษ์ จินตนาการและความเป็นนามธรรมที่แสนเร้าใจในชั้นเรียนและความห่วงใยเอื้ออาทรที่เลยไปถึงเวลานอกชั้นเรียนของอาจารย์อภิญญา เฟื่องฟูสกุล ความเป็นกันเองและการถามไถ่สารทุกข์สุกดิบของอาจารย์ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์ ที่มีให้อย่างมากมายถึงจะไม่เคยลงเรียนด้วยแม้แต่ครั้งเดียว

ขอบคุณเพื่อนร่วมชั้นเรียนทุกคน ทิพย์ – เอ็นจิโอตัวเป็นๆคนแรกๆที่ได้คบเป็นเพื่อน และทำให้รู้ว่าการนั่งคุยกับเอ็นจิโอก็สนุกดีเหมือนกัน นุก - สำหรับกำลังใจและอุมมคติต่อการศึกษาคล้ายคลึงกัน อดิ – สำหรับความใสและน้ำใจที่มากมาย อด - หนุ่มล่ำปางตัวกลมที่มีส่วนร่วมทุกงานไม่เคยขาด อ้อม - ที่สร้างความหลากหลายทั้งลีลาและความคิดทั้งในและนอกห้องเรียน พี่อ่อน - ชายขร่าผู้หัวใจไม่เคยขร่า และทำให้ผมไม่ได้เป็นคนแก่ที่สุดในชั้น วงไหนมีพี่วงนั้นไม่เคยขาด

เสียงหัวเราะ และจะจำไม่ลืมสำหรับของขวัญแต่งงานกล่องใหญ่ ปួយ ปูก แหม่ม ที่เพิ่มสีสันจัดจ้านให้การเรียนรู้ไม่จืดชืด ขอบคุณทุกคนที่ร่วมกันสร้างให้ชั้นเรียนมีความหลากหลายทางชีวภาพสูงสุด

ขอบคุณพี่ๆน้องๆร่วมสาขา – พี่หนึ่ง พี่อืด พี่จิว พี่น้อย พี่ฉือ เล็ก ปู ตู๊ย จ้อม ริน ฝน จำ เอ เอ พี่แมว จุ่ม สำหรับสังคมที่แปลกใหม่ คำแนะนำในการเรียน บรรยากาศแห่งการเรียนรู้และความสนุกสนานตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา และที่ลืมไม่ได้คือ พี่จิม พี่ร่วมงานที่ออกมาเริ่มเรียนพร้อมๆกันและทำให้การเรียนของผมไม่โดดเดี่ยวผ่านการชวนคุยที่ลุ่มลึกอย่างสม่ำเสมอ ขอบคุณพี่บานชื่น ที่คอยจัดระเบียบให้กับการเรียนและการเขียนวิทยานิพนธ์ทำให้ไม่ต้องไปเผชิญกับความยุ่งยากในบั้นปลาย สำหรับผมแล้ว ถ้าพัฒนาสังคมขาดพี่ขึ้นไป คงวุ่นวายยุ่งเหยิงน่าดู

ขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาทันตกรรมชุมชน คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ยินยอมรับภาระงานที่หนักขึ้นจากการหนีไปเรียนต่อของผม โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์อุทัยวรรณ สำหรับแรงบันดาลใจที่อาจารย์สร้างให้, ขอบพระคุณพี่ซวง สำหรับการรับฟังคำบ่นและความเห็นต่างๆที่มีให้อยู่เสมอ

ขอบคุณ “ปุย” ภรรยาที่รัก ที่คอยหนุนหลัง ให้กำลังใจ ปลอบโยน และอื่นๆอีกมากมาย ที่คงเขียนออกมาได้ไม่มีวันหมด... เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่ปุยทำให้พี่มันเกินขอบเขตที่จะสื่อสารด้วยภาษาได้ (และเหตุที่การเขียนกิตติกรรมประกาศถูกทอดเวลาให้เนิ่นนานมาจนเกินควรหลังจากการแก้ไขวิทยานิพนธ์เสร็จสิ้น ก็เพราะต้องการรอเวลาที่พี่เขียนถึงปุยในฐานะภรรยาได้อย่างสมบูรณ์)

หากจะถามว่าใครคือบุคคลสำคัญที่สุดที่ทำให้งานชิ้นนี้ถือกำเนิดขึ้นมาได้ เพราะงานชิ้นนี้ไม่ได้เขียนขึ้นจากการจินตนาการ มันจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้หากปราศจากคนต้นเรื่อง ขอบคุณหมอจ๊ีบ และหมออั้งที่เปิดโอกาสให้ผมได้ทำตัวเป็นแมงรำคาญเกาะติดชีวิตในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ขอบคุณลุง ป้า น้ำ อา พี่ เพื่อน และน้องทุกคนแห่งโรงพยาบาลลานหมอก ที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทั้งที่พัก อาหาร ตลอดจนมิตรไมตรีที่ทำให้บางช่วงเวลาแห่งความน่าเบื่อและท้อแท้ในสนามผ่านไปได้ และขอบคุณ โรงพยาบาลชุมชนแห่งแรกที่ผมเลือกเป็นสนามที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้มากมายในการทำงานสนาม ขอบคุณน้องหนึ่ง มน. ที่เป็นเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดบทที่ 2 ขึ้นมาได้ ขอให้น้องสุขภาพแข็งแรงตลอดไป

ทูนส่วนหนึ่งในการทำวิทยานิพนธ์ได้รับการอุดหนุนจากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

หลายคนมักเปรียบเทียบว่าการเรียน - หรือหากจะกล่าวให้ชัดขึ้นก็คือการทำวิทยานิพนธ์ สักฉบับ - เป็นเสมือนหนึ่งการเดินทางและการผจญภัย ผมเองก็เห็นเช่นนั้น หากแต่ว่าภายใต้การเดินทางหรือการผจญภัยของแต่ละคนกลับมีเป้าหมายและรายละเอียดที่ผิดแผกแตกต่างกันออกไป แน่่อนว่าในอุดมคติของการศึกษาแล้ว การเดินทางบนเส้นทางนี้ควรจะเป็นไปเพื่อมุ่งหวังไปสู่สุดท้ายคือการรอกงามทางปัญญาผ่านเส้นทางแห่งการผจญภัยทางความคิด โดยมีพิธีกรรมการส่งมอบ กระดาษใบนั้นเป็นเพียงแค่ผลพลอยได้ แต่ภายใต้สังคมที่ทุกสิ่งทุกอย่างถูกขูดขี้ผึ้งนำมาเร่ขาย ไม่เว้นแม้แต่การศึกษา การผจญภัยทางความคิดกลับกลายเป็นสิ่งที่ควรจะต้องหลีกเลี่ยง เพราะความรอกงามทางปัญญานั้นหาใช่สิ่งจำเป็นไม่ กระดาษใบหนึ่งทีควรจะเป็นเพียงผลพลอยได้กลับกลายเป็นเป้าหมายที่หลายคนมุ่งมาซื้อจากมหาวิทยาลัยที่กลายร่างตนเองเป็นพ่อค้าที่นำมันออกมาขาย และ กระดาษใบนั้นก็กลายเป็นเสมือนยี่ห้อสลากสินค้าที่หลายคนใช้ปิดลงบนตัวเองเพื่อเพิ่มราคาให้แก่การเร่ขายตัวเองต่อไปอีกทอดหนึ่ง ส่วนความรอกงามทางปัญญานั้นนอกจากจะกลายเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นแล้ว ในบางครั้งมันกลับกลายเป็นสิ่งที่ต้องหลีกเลี่ยง หรือหากใครเกิดโชคร้ายที่มันเกิด รอกงามขึ้นมาอย่างไม่ได้ตั้งใจก็อาจจะต้องปิดบังซ่อนเร้นเอาไว้ เพราะมูลค่าของตนเองในตลาดซื้อขายอาจตกลงไปได้หากแสดงออกให้ผู้คนเห็นว่ามีความปัญญามากจนเกินไป

ขอบคุณหลักสูตรการพัฒนาสังคมที่ได้เพียรพยายามสร้างเส้นทางแห่งการผจญภัยทางความคิดเพื่อความรอกงามทางปัญญาขึ้นภายใต้บรรยากาศกระแสหลักแห่งธุรกิจการศึกษาที่แผ่ซ่านไปทั่วทั้งสังคม

อย่างไรก็ดีผมเองก็คงไม่หวังการถึงขนาดที่จะปฏิเสธความสำคัญของกระดาษใบนั้น และ วิทยานิพนธ์ชิ้นนี้จะแสดงให้เห็นถึงความรอกงามทางปัญญาและการผ่านการผจญภัยทางความคิด มาหรือไม่ ผมเองคงไม่อาจบอกได้ เพราะผู้อ่านเท่านั้นที่จะเป็นผู้บอก

และหากวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะพอมีความดีงามอยู่บ้าง ผู้เขียนขอมอบความดีงามนั้นแด่ “อาม่า” คุณยายที่อยู่บนสวรรค์ และ “ม่า” แม่ผู้ที่ยอมเฝ้ามองวิถีชีวิตที่หักเหออกไปจากทิศทางที่ “ควรจะเป็น” แห่งอาชีพทันตแพทย์ของผมด้วยสายตาที่เปี่ยมไปด้วยความไว้วางใจ

อดิศักดิ์ จิ่งพัฒนาวดี